

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՆԻՈՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԻՏՐԱԿԱՆ

Ի ԵՄՆԵՐՈՐԻ ՈՒԹԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ ԶՄԻՒՆԻՈՅ ՇԱՐԱԹ 10 ՅՈՒՆԻՍ 1878 ԹԻՒ 1094

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Աւագածողովի պատճառով այսօրուան օրս կատարուած գործ մի է. անցեալ ուրբաթ օր ամսոյ ջին սկիզբն եղած է խորհրդայն. որոյ թէպէտև որոշ և պաշտօնական անդեկութիւններ գեւ շեն հրատարակուած, այսու ամենայնիւ արդէն մեծ մասամբ յայտնի եղած են կարևոր կէտերը. որոնց վերայ բանակցութեանց միջոցաւ մեծ տէրութիւնք մանաւանդ Ռուսիոյ Աստղիոյ և Աւստրիոյ դաշինքը համաձայնած են մէջերին: Աւստի աշխարհիս ընդհանուր խաղաղութիւնը հաստատուած կը համարէ հասարակոյ կարծիքը, փոտոհոնարով կառավարութեանց արդարասիրութեան և հաշտուէրը զգացմանց վերայ: Ճշմարտան ըսելով՝ նոյն իսկ կառավարութեանց արքունիքը և դիւանագիտական կնճռոտ և շատ անգամ անձնասիրական և անձնական շահերու խնդրով խողցուած գերերն պատճառ եղան երբ քառիէ ի վեր պատերազմն և անկէ յառաջ եկած արեւմտից հեռանքներուն տեղադրութեանը: Հարստահարութեանց խնդիր էր ի սկզբան, գործը երթալով ազգայնութեան խնդիր դարձաւ. ազգային պայմաններ արթնցան իւրաքանչիւր սրտերու մէջ: Եւ մեծ մասամբ օտար ազգեցութեան շնորհիւ՝ և ոչ թէ անձին գիտակցութեամբ և իմացականութեան յատկապէս: Ասոնց մէջ կան ազգայնութիւնք որ առանց կրօնական և ցեղական յարաբերութիւններ ունենալու որ և է տէրութեան մի հետ, ինչպէս է օրինակի համար Հայոց ազգը, իւր առանձին բարեմասնութիւնքը և իւր վիճակին մէջ կարևոր գիրք մի կազմելու համար ունեցած յատկութեամբը բաւական համակրութիւն ստացած է, ինչպէս արդէն օսմանեան մեծադոր տէրութեան, նոյնպէս և Եւրոպիոյ ամեն տէրութեանց առջև. և այս ունիւիք որ Աւագածողովի և կամ յետ այսորիկ ըլլալիք գեպանակորհրդի մէջ կարևոր-

ութիւն տրուելով՝ պիտի ջանացուի նորա վիճակը բարեւրելու համար պէտք եղած միջոցներն ի գործ դնել համամտութեամբ և գործակցութեամբ: Ի դրան, և վերջ պիտի դրուի մինչև ցարդ կրած անտանելի տառապանաց և կոտորածներով թեմանց: Կայսերական բարեխնամ կառավարութիւնը մեզմէ աւելի լաւ մտածած է անշուշտ, և Սահմանադրութեան օրինաց վերահաստատութեամբը աւելի ազատութիւններ շնորհելու գեղեցիկ խոստումներով արդէն ծրագիր մի պատրաստած և հրատարակուած է, ինչպէս քիչ մի վարը պիտի յիշեմք: Իւր այս նոր օրինադրութեամբ կատարեալ հաւասարութիւն պիտի շնորհէ քրիստոնէից ընդ իւրմանց: Յոյս ունիմք որ այս անգամ՝ չափով սխալին հպատակ ժողովուրդը իրենց ակնկալութեան և բարեմիտ կարծեաց մէջ, երաշխաւորութիւն ունենալով թէ բարեգութ Սուլթանին անկեղծութիւնը և թէ ժամանակիս տուած փորձառութիւնները: Սոյն դիտարկութիւնները ճշգրտութեամբ գործադրելու համար արժան գտած է նորին վեհափառութիւնը բարձրա՝ Մէհմէտ Րիւշտի փաշայի տեղ, Ն. Բարձրութիւն Սափֆէթ փաշան կոչելի պաշտօն Մեծ Եղարգոսութեան պահելով միանգամայն իւր վերայ արտաքին գործոց նախարարութեան պաշտօնը: Սոյն առիթով շնորհած կայսերական հրովարտական հետագայ պարբերութիւնը ուշագրութեան արժանի են. «... Հարկաւոր ամեն միջոցներու ձեռք առնուիլն ու գործադրութիւնը, այնպէս որ և մեր հպատակաց և մեր ժողովրդաց հանգրտութիւնը և ապահովութիւնը փաստացբն է, և երկրին որ ընդ հանրապէս բարեբեր է կրտուի, բարեխաղաղութիւնն ու հարստութիւնն իրականցնելը. մեր Սահմանադրութեան պահպանութիւնը և սահմանադրական կանոնաց և գործադրութիւնը. կարգական (նիզամիէ) աւանդից կարճ միջոցի մէջ վերանորոգութիւնն ու բարեւրութիւնը, այնպէս որ ստեղծու-

ւ փոտահութիւնն սոյն ամենէն մեծ ուշագրութեան (տրուիլը) առանց բացառութեան բոլոր մեր հպատակաց վան բաշխման արդարութեան... ասոնք լինելով մեր կայսերական իրզնքն ու փոփոխները, սկսիք աշխատիլ առանց գործադրութեանը մեր միւս պաշտօնէից և հետ հաւասար միարանութեամբ: Բ. Դուռն փափաքելով վերջ տալ նաև կրտակի խնդրոյն, Անգղիոյ տէրութեան հետ համամտութեամբ յայտնած է իւր բունելիք ընթացքը ի մասին կառավարութեան յիշեալ կղզոյն, և խնդրած է վեհաճ. գեպան Պ. Լէյրթօն, որ գրէ Անգղիական հիւպատոսին և յորդորէ զժողովուրդն որ վերջ տան ապտամբութեան՝ խոստանալով որ երբ պատեհ ժամանակը գայ Անգղիոյ հետ պիտի համաձայնի կառավարչական նոր գրութիւն մի տալու: համեմատ իրենց օրինաւոր խնդրանաց և կղզոյն պիտոյից և թէ՛ կատարեալ ունիշաշարութիւն պիտի շնորհէ եթէ ապտամբք առաջարկեալ թէ ու իւններն ընդունեն յայտնեն: Կրտացոց ազգային ժողովը սիրով ընդունեցաւ Անգղիոյ միջամտութիւնն և սուած ապահովութիւնները. բայց ի պատասխանի ստաց թէ՛ անյիշաշարութիւնը շնորհով կանխաւ և տեւ մինչև իրենց գործադր. հայրենեաց խնդրոյն վճարական որոշումն: Բ. Դուռն, ինչպէս կը հաստատեն, չհաճեցաւ ապտամբաց սոյն խնդիրը թեկազրել առ գործակալն իւր որ ի կրտակ խնդիրը սոյն վիճակիս մէջ է: Պերինեան աւագածողովոյն վերայ վերջերս հասած լուրերը կը ծանուցանեն թէ՛ եղած խորհուրդները խիստ թագուն պիտի մնան առայժմ: Ամսոյ ջին եղած նստին մէջ խնդիր յուղուած է թէ Յունաստանն ևս պիտի ընդունուի աւագածողովոյն մէջ թէ ոչ: Եւ վերջը իւր խնդիրը վերջապէս Պարսիկներն հարկադրեցնուբքն—Չայի դաշնագրութիւնը կնքելու, որոյ զօրութեամբ կուր և երասի գետերուն մէջ տեղը դնուած երկիրներն, այն է Երևանայ և Նախիջևանայ խանութիւնները, Մուղանի դաշաք միջև Լուրբերու մի նաւահանգիստն, և բոլոր կասպից ծովը Ռուսիոյ թողուեցաւ (1828ին): Սոյն դաշնագրին մէջ գաղթականութեան իրաւունք տուող յօդուածի մը գօրութեամբ բազմաթիւ Հայ ժողովուրդը Ռուսական նոր գաւառները դաղթեցին: Եւ հին և Չարին մէջ խաղաղութիւնը գետնոր հաստատուած էր, երբ Ռուսիա թուրքիոյ դէմ պատերազմ հրատարակեց, Նոյն միջոցին վիթկեմութէն զօրագետը Բրուլ զեռան անցաւ, և Բասթիլ որ Ասիոյ Ռուսական բանակին հրամանատարն էր, 12,000 զօրով և 70 թնդանօթով Աղէքսանդրուպոլէն ճանաչեալ ելաւ կարսի վրայ յարձակելու համար, զոր տասնամէկ օր պատերազմէն ետև առաւ: Եվ իրատայ դաշտափայրին մէջ դանուած Ախլցիսա, Արտաստ, Պոլյազիտ, Թօիրագ-Գալէ և Տիատին քաղաքներն իրենց դռներն յաղթողին առջև բացին, Զմեռը վրայ հասնելով պատերազմական գործուղութիւնը դադարեցան և 1829ին գարնան մէջ նորէն սկսան: Եւ իսկապէս շին փասքիչ խոյրնուրէ և Միլի-Տիւրք մէջ թուրքաց յաղթելով Թուրքական Հայաստանի մայրաքաղաքին՝ այն

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՀԱՅԳ (Շարունակութիւն: Տես գրի 1093.)

Հայոց չորրորդ և վերջին իշխանութիւնն հաստատուեցաւ իրենց Ռուբէն անուն մէկ զօրագետին գահակալութեամբ: Այս թագաւորն ինչպէս նաև իւր յարգները շարունակ պատերազմ ունեցան թրքաց և Յունաց հետ, որք 1040 թուականին Հայաստան մասն և 20 տարի ետքն ալ հեղեղանման ողողցին գժուր Ասիա: Հայք խաչակրաց պատերազմներուն ալ մասնակցեցան. բայց արեւմտեան քրիստոնէութեան հետ իրենց այս միացումը բնաւ օգտակար չեղաւ իրենց: Ռուբինեան թագաւորները ինտութիւնները բրին Անտիոքայ և Կիպրոսի Լատին իշխանաց հետ, և 1311ին Հայաստանի թագը Կիպրոսի իշխանաց տոհմին անցաւ: Խաչակրաց մեկնելէն ետև՝ Հայք Հայ արացոց բոլոր վրէժխնդրութիւնն իրենց վրայ բերին, և վերջապէս իրենց Լեոն Զ թագաւորը բռնաբեռով Եգիպտոս տարուեցաւ, և Եօփն տարի հոն բանտարկեալ մնալէ ետև ֆասիլիոյ Յովհաննէս Ա թագաւորին միջնորդութեամբ արձակուեցաւ, և Սպարթայէն անցնելով Գաղղիա գնաց, ուր 1393 Նոյեմբեր 29ին վախճանեցաւ: Անոր հետ նաև Հայոց միապետական իշխանութիւնն ալ վերջացաւ: Այն ժամանակէն ի վեր Հայաստանի

պատմութիւնը միմիայն Պարսից թաթարոց և թրքաց իրարու հետ ըրած աշխարհաւեր պատերազմներուն նկարագիրը կ'ընծայէ, որոյ պատճառաւ Հայ ժողովուրդն ալ սխաւ երկրազնտիս ամեն կողմերը ցրուել: 1750ին Ռուսք վրաստանի տիրելով Հայաստանի գրայի եղան, որ թուրքիոյ և Պարսկաստանի մէջ բաժնուած էր: Արտպատական նահանգը Երևանայ մօտ, և կուր և Երասի գետերուն մէջ տեղ գտնուած երկիրները Պարսից ձեռքն էին, իսկ մնացորդ մասն Օսմանեան իշխանութեան ներքև կը գտնուէր: Ահա այս էր իրաց վիճակն երբ 1826ին Ռուսիոյ և Պարսկաստանի մէջ պատերազմ բացուեցաւ: 1812ին Ռուսաց Աղէքսանդր Ա. կայսեր և Ֆէլիքս—Ալի Եահին մէջ կնքուած կիւիթմանի գաշնագրին զօրութեամբ Շիրվանի և Եէքինքսի գաւառները Ռուսաստանի թողուեցան: Իսկ Նիկոլայոս կայսեր գահակալութեան միջոցին Եահը գաշնագրութիւնն աւրելով՝ 1826ին սոյն գաւառները վերստին գրաւեց: Ռուսք Մատաթօֆի հրամանատարութեամբ Պարսիկներն յիշեալ գաւառներէն արտաքսելէ ետև՝ Պարսկական Հայաստան մասն, որոյ ժողովուրդն, որ հարստահարութեանց ներքև կը ճեղքվի զամակրութեամբ ընդ ունեց զանոնք, և Երևան, Ապասպատ, Դալիք, Որմիա և այլ քաղաքներ հետզհետէ Ռուսաց ձեռքն ինկան: Միքանի պատերազմներու մէջ Բասթիլ իջ զօրագետն

Ապասպատ Միրզա իշխանին յաղթելով՝ վերջապէս Պարսիկներն հարկադրեցնուբքն—Չայի դաշնագրութիւնը կնքելու, որոյ զօրութեամբ կուր և Երասի գետերուն մէջ տեղը դնուած երկիրներն, այն է Երևանայ և Նախիջևանայ խանութիւնները, Մուղանի դաշաք միջև Լուրբերու մի նաւահանգիստն, և բոլոր կասպից ծովը Ռուսիոյ թողուեցաւ (1828ին): Սոյն դաշնագրին մէջ գաղթականութեան իրաւունք տուող յօդուածի մը գօրութեամբ բազմաթիւ Հայ ժողովուրդը Ռուսական նոր գաւառները դաղթեցին: Եւ հին և Չարին մէջ խաղաղութիւնը գետնոր հաստատուած էր, երբ Ռուսիա թուրքիոյ դէմ պատերազմ հրատարակեց, Նոյն միջոցին վիթկեմութէն զօրագետը Բրուլ զեռան անցաւ, և Բասթիլ որ Ասիոյ Ռուսական բանակին հրամանատարն էր, 12,000 զօրով և 70 թնդանօթով Աղէքսանդրուպոլէն ճանաչեալ ելաւ կարսի վրայ յարձակելու համար, զոր տասնամէկ օր պատերազմէն ետև առաւ: Եվ իրատայ դաշտափայրին մէջ դանուած Ախլցիսա, Արտաստ, Պոլյազիտ, Թօիրագ-Գալէ և Տիատին քաղաքներն իրենց դռներն յաղթողին առջև բացին, Զմեռը վրայ հասնելով պատերազմական գործուղութիւնը դադարեցան և 1829ին գարնան մէջ նորէն սկսան: Եւ իսկապէս շին փասքիչ խոյրնուրէ և Միլի-Տիւրք մէջ թուրքաց յաղթելով Թուրքական Հայաստանի մայրաքաղաքին՝ այն

Երրորդական լրագրից Կրտսէի վաշայի մէկ տպեալ տետրակը կը յիշատակեն ծաղկաբաղը. ներքով նորա իմաստը : Տետրակին անունն է «Թուրքիոյ անցեալը, ներկայն և ապագայն» : Յիշեալ տետրին մէջ մասամբ իւրիք իրաւացի խորհրդածութիւններ և ճշմարտութիւններ կը գտնուին, որոցմէ և մեք քաղուածոյ ընելով մէջ կը բերեմք մեր սիրելի ընթերցողաց հետաքրքրութիւնը լեցնելու :

«Բուժելի տիրող աշխարհակալ Սուլթանք կարող էին նուաճեալ ազգերը յիսլամութիւն բռնագտնել, բայց իրենց ազնիւ սկզբանցը համեմատ չըլին : ազատ թողուցին նոցա պաշտած կրօնքը, լեզուն և ստացուածքը, ստլով միանալ ամայն արտօնութիւն իրենց ազգային գործերն ինքնին անօրինելու» : Առ այս օրինակ կը բերէ նախ Սուլթան Մէհմէտ Բի. իւր ժամանակի Յունաց Պատրիարքին, հակառակ այն ժամանակի սովորութեան՝ իւր տեղէն ելնելով և քսան քայլ յառաջ գալով ցոյց տուած ընդունելութիւնը և իւր քով նստեցնելը : Երկրորդ օրինակ մի ևս մէջ բերելով կ'ըսէ թէ, «նոյն Սուլթանը դարձեալ Յունաց Պատրիարքին կ'աղաչէ որ իւր եկեղեցականներէն երկու հոգի նշանակէ որ տեսչութիւն ընեն իմանալու համար թէ՛ իւր նորահաստատ գատարանաց մէջ Յունաց ևս խորմաց հաւասար արդարութիւն կը բանեցնեն» : Սոյն եկեղեցականք, կ'ըսէ, մէկ կամ երեք տարիէն յետոյ Սուլթանին ներկայանալով՝ իրենց տեսչութեան հաշիւը կուտային գրով, զարմանալով միանգամայն թէ մայրաքաղաքին և թէ գաւառաց գատարաններուն մէջ տիրող արդարութեան վերայ : Տէրութեան սահմաններէն դուրս և դեռ բարբարոսութեան մէջ գանուող ազգերը Օսմանեան երկրին մէջ բնակելու համար խուռն կը գաղթէին : Սպանիայէն հարստահարեալ Հըրեանները, անիրաւ տառապանաց երեսէ փախող Հայերը, և Ռուսիոյ գերութենէ ազատելու հաւանութեան պաշտպանութիւն գտնելու : Հիմակ այս գաղթականաց զաւակունքն ու թոռներն են որ դեռ նոյն արտօնութիւններն և բարբարոսութիւնը կը վայելեն կ'ըսէ :

«Իրաց այս փիճակը տեւեց մինչև ժ. դարը : նոյն ժամանակէն սկսաւ Եւրոպա բարեկարգութեան մէջ մտնել, յառաջանալ օրըստօրէ մինչև յիշեալ դարուս վերջը, երբ նոր և մեծագոյն ուժով մի արդի քաղաքականութեան շաւղին մէջ մեծաքայլ սկսաւ յառաջել. իսկ Օսմանցիք առ ի չգոյէ հեռատես մարդոց՝ մնացին ուր որ էին

է կարնոյ առջև հասաւ, զոր յիսուն հազար զօրօք սէրասքեր Սալիհ վաշան կը պաշտպանէր : փասքիս թօփ—Տաղին գրաւեց, որ քաղաքին վրայ սպառնացող իւրք մ'ունի, և անկէ բուռն զօրութեամբ ու մահովեց քաղաքը : Յուլիս ամսոյ ցին Օսմանեան զօրաց հրամանատարն իւր բանակովն անձնատուր ըլլալէ ետև, երբ Ռուս զօրապետը Տրապիզոնի վերայ քաղելու կը պատրաստուէր, լսեց որ Արքիանուպօլոս մէջ հաշտութիւն կնքուեր էր 1829 սեպտեմբեր 14ին : Սոյն դաշնագրութեամբ Անարա, Բօթի և մինչև Պաթուս մտ գտնուած բոլոր ծովեզերեայ երկիրները, նոյնպէս և Ալիցխայի կուսակալութեան մեծագոյն մասն Ռուսաց թողուեցան՝ ժողովրդեան գաղթելու իրաւունք տալով : Սոյն արտօնութենէն ալ մեծապէս օգուտ քաղեցին Հայք : Ռուսք՝ գաղթականաց ճրի հող տալէ ետև՝ մինչև վեց տարի (բաց ի տարեկան տառաւորդ աւարքէ) ուրիշ որեկիցէ տուրք չստին : Հայ քրիստոնեայք այն աստիճան եռանդուն փափաք յայտնեցին Օսմանեան իշխանութեան ներքէն ելնելու, որ յիսուն հազարէն աւելի ընտանիք՝ կարնոյ առաջնորդն իրենց գլուխունենալով՝ Ռուսական Հայաստան գաղթեցին, և Ալիցխայի ու Ալեքսանդրօպօլոյ մտները շրջատանի սահմանազ լսին վրայ հաստատեցան : Արքիանուպօլոս դաշնագրութեամբ խաղաղութիւնը քսան տարի տեւելէ ետև, 1853ին պատերազմ ծագելով՝ Հայաստան նորէն թրքաց և Ռուսաց պատերազմի ստղարկը եղաւ : Անգ

այլև ունեցած հին օրինագրութիւնները երթալով վատթարացան. նիւթակոնսպէս ևս տկարացան ներքին անկարգութիւններով և ժամանակ ժամանակ Ռուսաց հետ բռնուած աղէտաբեր պատերազմներով : Այսպէս ինկաւ նա առաջին տէրութեանց գասէն երկրորդ կարգի : Տէրութեան մարդոցմէ սմանք, ինչպէս Բէշիտ, Աալի, և Ֆուատ և այլք, քիչ շատ ջանացին առջի փայլը տալու պիտութեան, և վտանգին առաջն առնուլ սահմանադրական նոր օրէնքներով, թէպէտ չյաջողեցան, բայց բոլորովն անպտուղ չմնացին, ինչպէս կը ցուցնէ վերջին պատերազմէս առաջ եղած թուրքիոյ վիճակը, ասկէ 30 տարի առաջ եղածին հետ բաղդատելով : Հակառակ այս վերանորոգութեանց՝ ազգաց մէջ եղած դժգոհութիւնը կը տւեր և բողոքներու կը փոխուէր քրիստոնէից ձեռօք Եւրոպիոյ առջև : Ասոնց պատճառ կատարեալ հաւասարութիւն չվայելելին է, բայց գիտենք որ քրիստոնեայք յաւաստանէն աւելի վիճակի լուսութիւն ստացան. շատերը պաշտօնի անցան և իշխանացմէ աւելի մի քանի արտօնութիւններ ևս տրուեցաւ իրենց» :

Այի Ստէֆանոյի գաշնագրին գալով՝ կ'ըսէ, թէ «Տաճկաստան չէր կարող յոժարակամ ընդունիլ այնպիսի առաջարկութիւններ, զորոնք թէպէտ ինքը յաղթող (Ռուսիան) չկարողացաւ և ոչ Եւրոպիոյ ընդունիլ տալ. առաջարկութիւն զոր աշխարհիս մէջ և ոչ մէկ սղգ կրնար ընդունիլ, ուստի և ոչ թուրքիան որ պատրաստ էր իւր 500,000 զօրաց բանակու արեան վերջին կաթիլը թափելու ի պատիւ և ի պաշտպանութիւն իւր երկրին : Անգղիան թէպէտ յայտնեց մեր վէճին մէջ մտնել չուզելը, բայց մեք լաւ գիտէինք որ Եւրոպիոյ ընդհանուր և Անգղիոյ մասնաւոր շահերը այնպէս շաղուած էին մեր Ռուսիոյ հետ ունեցած վէճին հետ, որ անկարելի էր վերջապէս չեղանումել : Անգղիոյ թէպէտ ազան և թէ անազան նոյն վէճին մէջ, ինչպէս որ նորա տեսութիւններն արդարացից :

Վերջապէս պատմագրանորդն կը ջանայ ցուցնել 20 տարիէն ի վեր Ռուսիան քրիստոնեայ Պուլղարները իրեն գործի ընելով, և զանոնք ապստամբեցնելով համապատեան ցիղին ուժ տալն և յետ ժամանակի դանտք թէ ցեղով և թէ հողով իւր ազգին միացնելու նպատակ, և այս պատճառաւ քրիստոնեայք իսլամաց կոպէ կը տառապին ըսելով Արեւելքի մէջ անոնց պաշտպանելու իրաւունք ձեռք բերելու ջանալը :

«Ինձ կ'երևի թէ՛ սոյն քաղաքական շահուղիացի Ռուսիան զօրապետին հրամանատարութեամբ կարսի զիւցաղնական պաշտպանութիւնն և ի վերջոյ անձնատուր ըլլալը բազմաց յիշգրութեան մէջ դեռ նոր գէպքեր են Հայք ինչպէս այժմ՝ նոյնպէս և այն աստիճան յարձակող բանակին հրամանատարութեան մէջ բարձր գիրք մը բռնած էին, որով Ռուսաց նշանաւոր ժառանգութիւններ մատուցին : 1856ի հաշտութենէն ետև կարս վերստին Օսմանեաց յանձնուեցաւ, Գրքմի պատերազմին չնորհիւ Օսմանեան հողէն տեղ չտրուեցաւ Ռուսիոյ : Այն ժամանակէն ի վեր Հայք, բաց ի 1862 թուականէն, ուր կիլիկիոյ մէջ Չէյմուրի Հայերն ինքզինքնին պաշտպանելու հարկադրեցան՝ Բրդազ (Չէրքեզաց) գէմ, որք երկիրը կասպտակէին առանց հաւակի և սեռի խնայելու, անվրդով խաղաղութիւն չվայելեցին :

Գաղղիական Ռքվիւ տէ Տէօ Մօնտ ամատետրըն 1863 փետրվար ամսոյ մէջ այս գէպքերուն վրայ խիստ նշանաւոր յօդուած մը հրատարակած է : Ներկայ պատերազմին մէջ ալ այս գժբաղդ երկիրն ասնակոյ եղաւ պատերազմող բանակներէն : Իւր գլխաւոր բերդաքաղաքները՝ Կարս և Ատտահան Ռուսաց ձեռքն ինկան, և Ռուսաց լծնդանութեան ինչպէս 1829ին թուրքիոյ—Տաղիի գաղթածէն մահ տեղացին մայրաքաղաքին (Կարնոյ) վրայ :

Քրիստոնէութեան նախնի ժամանակներն Հայաստանի ժողովուրդը քսան միլիոն հաշիւ կը լար : Բայց այժմ՝ երարու յոջորդող պատեր

առջև, քրիստոնէից շահը բոլորովն կ'անհետ և կամկարեորութիւնը կը կորսուեցնէ. քաղաքական շահ մի, որոյ ներքև ծածկուած է ընդհանուր տիրապետութիւն մի, յորմէ կը տարափի Եւրոպա. որոյ համար իսկ փութաց Ռուսիաներ նիզակակցութիւնն ձեռք բերել Եւրոպիոյ դէմ, թէպէտ և հաւատացուցած էր նմա, թէ սոյն պատերազմիս ձեռնամուխ լինելը՝ անոր և քրիստոնէից սիրոյն համար է :

«Թողունք անցելոյն և ներկային վրայ հակառակիլը, մտածենք առաւելապէս ապագային վերայ : Ի՞նչ արման ընելու է ներկայ վիճակիս : Ինչո՞րքն ստիպողական և օր յառաջ վերջացնելու համար շատ տեսակ լուծումներ կը յղանան միտքերը : Մեք ալ կը փափաքեմք վերջ մի տալ սոյն վիճակիս, որ անտանելի եղած է թուրքիոյ խեղճ ժողովրդոց, այն ծաղկեալ և բարեբաստիկ երկրին, որ հիմա աւերակօք ծածկուած է :

«Իմ միտքս լուծում մի առաջարկել չէ. բայց Դանուբեան գաւառները շատ տարի կառավարելու՝ կը համարձակմի Ռուսիայի և Պուլղարիոյ վերայ ընտանի մի գիտողութիւններ ընելով, թուրքիոյ ծաղկատարին վերայ զբաղողներուն ուշադրութիւնը գրաւել :

«Պուլղարիոյ մէջ բաց ի թաթար ու Չէրքեզէն մէկ միլիոնէն աւելի Պուլղարք կան յիսլամութիւն դարձած ի սղգրանէ անտի տիրապետութեան Տաճկաց. միլիոն մի ժողովուրդ հայրենագուրկ ընելն որ օրէնքը կը թողարկէ, որ իրաւամբ և յանուն որ կրօնի կրնայ գործածուիլ այսպիսի անողորմ գործ մի : Քրիստոնէական կրօնէն չեմ յուսար. քաղաքակրթութիւնն իւր օրինագիրքն ունի, մարդկութիւնն ալ իւր օրէնքը : Այն ժամանակաց մէջ ալ չեմք որ կարենայ ըսուիլ իսլամաց թէ «քրիստոնեայ եղի, թէ որ կը կամենաս Եւրոպիոյ մէջ մնալ :

«Պուլղարաց իմացականութեան նկամամբ ալ, եթէ առարկուելու լինի, կ'ըսեմ թէ՛ իսլամ Պուլղարք կրօնական դատախօսութեանց շնորհիւ և կառավարութեան երկար և գործնական փորձառութեամբ նշանաւոր բարգաճում մի ստացած են, ինչպէս Պուլղարք իրենք ալ կը ճանչնան : Ռուսի իմացականութեամբ ստորին եզող երեկուան հպատակեալներն այսօր չորս գարնն ի վեր հրամայողաց վերայ իշխեցնելը, երկիրը դեռ մինչև սերունդ մի քշելը՝ խաղաղութեան մէջ ձգել ըսել է : Այս բանիս համար Յոյնք անգամ իսլամաց հետ մէկ տեղ պիտի կուտին Պուլղարաց լծէն զիրենք ազատելու համար : Միլիոն մի իսլամ ժողովուրդ հայրենիքէ վրիկել ի

բազմաց, արչաւանաց և անջնդ հատ դաղթականութեանց պատճառաւ : Հոյ ժողովուրդն այդ թուոյն մէկ չորրորդէն աւելի չէ : Հայոց թիւն երեք միլիոն հարիւր հազար է ի թուրքիա, ինն հարիւր ութսուն հազար ի Ռուսաստան, և չորս հարիւր յիսուն հազար չափ այլ Պարսկաստան : Ետեւր ալ Աւստրիա, Հունգարիա, Լեհաստան և Հնդկաստան ցրուած են : ասոնք գլխաւորապէս վաճառականութեամբ կը զբաղին, որուն նշանաւոր յարմարութիւն մի ունին : Հայոց բնական տրամադրութիւններն աւելի խաղաղական գործերու միտում ունին. քան թէ պատերազմական վիճակի, թէ և քաղաքական կողմէ ալ ետ մնացած չեն, ինչպէս որ շատ մ'առիթներու մէջ փորձով ցոյց տուած են : Հայք 1825ին Ռուսական դրօշին ներքև թուրքաց գէմ պատերազմեցան, և բոլոր Ռուսական պատերազմներուն մէջ շատ անգամ բարձր աստիճաններ կրեցին : Ասոնք որ Ռուսաց զինուորական պատմութեան հմուտ են, պիտի յիշեն անշուշտ Մատթթօօ գորավարին, Արղուլթինքի—Տօլօրուքի իշխանին, Օրբէլիանի, Բէհրուտօփի և Բապարատեան—Մուլլախանի անուանին, ինչպէս նաև ներկայ պատերազմիս մէջ ալ Լօրիս—Մէլիքօփի, Յօհաննէս Լազարէֆի Տէր—Ղուկասօփի անուններն, որոց ամենն ալ նշանաւոր հանդիսացող Հոյ զօրավարներ են :

(Մեծաբղի յաջորդ քաւով)

կենց կրօնին համար, իւր մեծ անուշաբանութիւնը... Ըստ իր անհատական շահերէն չհասկնալով ի շատ բան... Կարգաւորելու և իրաւանց խնդիր մի է, զոր գաւառ է տեսնել...

Յիշատակաւորին բովանդակութիւնը գովելէն յետոյ Գաղղիական Տէպա լրագիրը, կ'աւելցնէ թէ Տաճկական նամակները և շրջաբերականք ամեն ժամանակ ճարտարութեամբ, բարձր սիրտ-բունքներով և նշանաւոր համարձակութեամբ մի գրուած կը լինին...

Յիշատակաւորը կը պատմէ յետոյ եղած բանակցութիւնները և այն սպառնալից երկիւղները որ ունեցաւ կը լինէր և զոր Ռուսաց աւագախումբը և զիւստորական ընդհանուր մարմինը ի գործ գրին Օսմանեան երեսփոխանները ի նեղ խոթելու համար...

Յիշատակաւորը կը պատմէ յետոյ եղած բանակցութեանց և Ռուս երեսփոխանաց իրենց փափաքանաց համեմատ արգելիք ձեռք բերելու համար բանեցուցած ընթացից սոյն այս հարեանցի տեսութիւնը բաւական է հաստատելու, որ Այի-Ստեփանոյի հաշտութեան ծրարողիւնները թէ անկասկած և թէ անսովոր պայմաններով վերջաւորուեցան...

Յիշատակաւորը կը պատմէ յետոյ եղած բանակցութեանց և Ռուս երեսփոխանաց իրենց փափաքանաց համեմատ արգելիք ձեռք բերելու համար բանեցուցած ընթացից սոյն այս հարեանցի տեսութիւնը բաւական է հաստատելու, որ Այի-Ստեփանոյի հաշտութեան ծրարողիւնները թէ անկասկած և թէ անսովոր պայմաններով վերջաւորուեցան...

առանձին յայտարարութեամբ, զոր արդէն հրատարակած են Երուսաղիմ լրագիրը :

Յիշատակաւորին բովանդակութիւնը գովելէն յետոյ Գաղղիական Տէպա լրագիրը, կ'աւելցնէ թէ Տաճկական նամակները և շրջաբերականք ամեն ժամանակ ճարտարութեամբ, բարձր սիրտ-բունքներով և նշանաւոր համարձակութեամբ մի գրուած կը լինին...

Յիշատակաւորը կը պատմէ յետոյ եղած բանակցութիւնները և այն սպառնալից երկիւղները որ ունեցաւ կը լինէր և զոր Ռուսաց աւագախումբը և զիւստորական ընդհանուր մարմինը ի գործ գրին Օսմանեան երեսփոխանները ի նեղ խոթելու համար...

Յիշատակաւորը կը պատմէ յետոյ եղած բանակցութեանց և Ռուս երեսփոխանաց իրենց փափաքանաց համեմատ արգելիք ձեռք բերելու համար բանեցուցած ընթացից սոյն այս հարեանցի տեսութիւնը բաւական է հաստատելու, որ Այի-Ստեփանոյի հաշտութեան ծրարողիւնները թէ անկասկած և թէ անսովոր պայմաններով վերջաւորուեցան...

Յիշատակաւորը կը պատմէ յետոյ եղած բանակցութեանց և Ռուս երեսփոխանաց իրենց փափաքանաց համեմատ արգելիք ձեռք բերելու համար բանեցուցած ընթացից սոյն այս հարեանցի տեսութիւնը բաւական է հաստատելու, որ Այի-Ստեփանոյի հաշտութեան ծրարողիւնները թէ անկասկած և թէ անսովոր պայմաններով վերջաւորուեցան...

Յիշատակաւորը կը պատմէ յետոյ եղած բանակցութեանց և Ռուս երեսփոխանաց իրենց փափաքանաց համեմատ արգելիք ձեռք բերելու համար բանեցուցած ընթացից սոյն այս հարեանցի տեսութիւնը բաւական է հաստատելու, որ Այի-Ստեփանոյի հաշտութեան ծրարողիւնները թէ անկասկած և թէ անսովոր պայմաններով վերջաւորուեցան...

Յիշատակաւորը կը պատմէ յետոյ եղած բանակցութեանց և Ռուս երեսփոխանաց իրենց փափաքանաց համեմատ արգելիք ձեռք բերելու համար բանեցուցած ընթացից սոյն այս հարեանցի տեսութիւնը բաւական է հաստատելու, որ Այի-Ստեփանոյի հաշտութեան ծրարողիւնները թէ անկասկած և թէ անսովոր պայմաններով վերջաւորուեցան...

Յիշատակաւորը կը պատմէ յետոյ եղած բանակցութեանց և Ռուս երեսփոխանաց իրենց փափաքանաց համեմատ արգելիք ձեռք բերելու համար բանեցուցած ընթացից սոյն այս հարեանցի տեսութիւնը բաւական է հաստատելու, որ Այի-Ստեփանոյի հաշտութեան ծրարողիւնները թէ անկասկած և թէ անսովոր պայմաններով վերջաւորուեցան...

նը և ի Պերլին ուղեւորելը կը ծանուցանեն :

Անգղիոյ և Ռուսիոյ մէջ հաստատուած համաձայնութիւնը ի մասին կարգադրութեան Արեւելեան ինքրոյ, կ'երևի թէ Հելլենական կառավարութեան շահույց անպատասխան լինելով, ազգովին մեծ յուզման մէջ մտած են, ինչպէս կը հաստատուի մտ օրերս հասած լրագիրները...

Յետոյ գլխաւորը որոշեր են յանձնախումբը կազմելու Սիմոնի ձեռք, որ նախկին գեղական էր ի Կ. Պոլիս : Սոյն յանձնախումբին պաշտօնը պիտի լինի Ազգային ժողովէն հրահանգները ընդունել և ըստ այնմ վարուել Արեւմտեան տէրութեանց մտ :

ԱԶԳԱՅԻՆ

Անցեալ ամսոյ 24ին քաղաքիս ազգային գաւառական ժողովը տեղի ունենալով, գերաւ Առաջնորդը առանջարկութիւն մի՛մատուցած է ժողովոյն, որոյ տպեալ օրինակը ունիք մեր առջև : Առաջարկութիւնը, ինչպէս կ'ըսէ ինքը, Չմիւռնոյ գաւառին հայութեան վերաբերեալ յատուկ խնդիր մի է, և կ'անուանէ զայն «Չմիւռնոյ ազգային ներքին անտեսական և բարոյական խնդիր» : Որով խոհուն և հասուն խորհրդածութեամբ բարոյալիտական և տքնտեսագիտական դասեր կ'աւանդէ, յենով իւր մրամեայ առաջնորդութեան շրջանին մէջ ուսումնասիրած ստոյգ և իրական տեղեկութեանց վերայ, խնդրոյն մէջ յառաջ քալելով կը ցուցնէ թէ ազգային վարչութեան ամենամեծ զբաղանքն եղած է քաղաքիս բնիկ ազգատանց վիճակը, որ մեծապէս ծանրացած է վարչութեան վերայ և նորա բոլոր ուշադրութիւնը գրուած : Սոյն ազգատեւութեան խնդրէն ծագած ցոյց կուտայ նորին Սրբութիւնը, ուրիշ մէկ աւելի ծանր ու ցաւալի խնդիր մի, այն է անբարոյականութիւնը, որ զուգընթացից է շատ անգամ ալքատուութեան :

Նորին Սրբութիւնը շտափելի կերպիւ ցոյց տուած է, թէ ազգը միջին հաշուով թէ եկեղեցական դանձէն ու դանձանակէ, թէ Ալքատուսիւրաց ընկերութենէ և թէ մասնաւոր ընտանիքներէ ազգային աղքատանցի, և մասնաւոր աղքատաց և կարօտ ընտանեաց տարին 240,400 դահեկան ծախս կ'ընէ, իրան 173ով : Սոյն հաշուին մէջ կայ նաև ազգային կալուածներէն ձրի արտած 78 բնակարանաց անուանական վարձք մի 46,000 դահեկանի : Միայն դուրս ձգուած կ'երևի տիրացու վարձքանի ամսական թօշակը որ բուսական գումար մի կը կազմէ :

Սոյն գումարիս վրայ ուրիշ ահագին գումար մի ևս կ'աւելցնէ Ս. Առաջնորդը, որ նոյնպէս ազգին քոտիկն եղած է, այն է Յոյն սպասուհեաց, գոյեկաց, և սպասուորաց տնտեսական ծախսերը, ընդ ամենը 433 անձինք, իւրաքանչիւրին տարուան ծախսը 2500 դահեկանէն կ'ընէ 1,082,500 դահեկան ընդամացի գնով կամ 6000 լիւրայէն աւելի :

Նորին Սրբութիւնը անտեսալիտական գեղեցիկ հաշուով, միանգամայն և անբարոյականութեան գէթ ըստ մասին առաջն տնտեսիչու համազմայն կ'առաջարկէ Յոյն սպասուհեաց տեղ, Հայ սպասուհիներ յաջորդեցնել, որով աղքատաց թիւը զգալի կ'արդով կը պակսի և թէ Ազգ-

Վարչութիւնը կ'ազատի զինքը պաշարող կարոտաւոր ընտանեաց խմբէն և բարձրական զեղծ-մունքները անհետ կըլինին :

Ըստ որում սոյն խնդիրը միայն ազգատու թէ ինչը չէ կ'ըսէ , այլ ազգային տնտեսութեան , բարոյակոյնի և ազգայնական մեծ խնդիր , մենք սոյն կէտերուն նկատմամբ մեր ընելիք խորհրդածութիւնը յաշարգ թուոյն թողով , կըհրաւիրենք զհասարակութիւնը որ ուշագրութեամբ կարգան սպեալ բնագիրը և ջանան ձեռնտու լինիլ գործադրութեան Ս. Առաջնորդին կարեւոր աստիարակութեանը :

Հետագրաւ մեզ հասած յուր մի , զոր քաղաքիս Էնթարսիալը լրագիրն ալ հրատարակած է , հետեւեալը կըմանուցանէ :

Հայոց ամենա-Ներսէս Պատրիարքը թող ընդ մի տուաւ Բ. Դրան , որպէսպի թուրքիոյ Հայոց փափաքները Առաջաժողովին մատուցանելոյ համար ի Պէրլին ուղևորելու արտոնութիւն չընորհէ իւրեան : Ե. Բ. Սավֆէթ փաշայ պատասխանած ըլլալ թէ՛ աւելորդ է սոյն ուղևորութիւնը , ըստորում Պատրիարքն արդէն Եւրոպա արքեպիսկոպոսներ զրկած է ըսած փափաքները 1856 ի դաշնագրոյն ստորագրող տէրութեանց ծանցընելոյ համար : Նոյն պատգամաւորները , աւելցուցած է Բ. մեծ վեղիրը , հաւանորէն ի Պէրլին ևս պիտի երթան Առաջաժողովոյ գումարմանը : Սավֆէթ փաշան , կըհաստատեն մեզ , կ'ըսէ լրագիրը , խոստացաւ Հայ Արքեպիսկոպոսայ խնդրոյն ուժ առաւ համար յանձնարարութիւն ընել օմանեան լիազոր երեսփոխանաց :

Բառական ժամանակ կայ յիշատակութիւն ըրած էինք լրագրիս մէջ ժառանգական դատի մի վերայ , այն է նշանաւոր գումարի մի զոր ժամանակաւ Հնդկաստանի անգղիական Պանքան գրած է քաղաքս բնակող Պ. Իսկէնտէրի նախաձեռնողը : Սոյն դատը վարելով Անգղիոյ կառավարութեան հետ Պ. Իսկէնտէր կըպնդէր յիշեալ գումարին օրինաւոր տէրն ինքն ըլլալը , զոր կառավարութիւնը իրեն սեփականած էր ի չգոյէ հեռաւոր կամ մերձաւոր ազգականաց , ինչպէս որ կըկարծէր : Հիմակ կ'իմանամք որ սոյն դատը վերջացած և Պ. Իսկէնտէր օրինաւոր ժառանգ ճանչուած է իւր նախահաւուն թողուցած ամբաւ հարստութեան , այն է 15 000, 000 սթէրլինի : Ուշագրութեամբ կարդայողը , մեզի պէս հետաքրքիր պէտք է լինի թէ արդեօք սխալ չկայ յիշեալ գումարի զրօններուն մէջ :

Քաղաքիս Հայ ընթերցատան տնօրէնութեան կողմէ հետեւեալ ծանուցման հրատարակութիւնը կըլինի :

Հայ ընթերցատան տեղը փոխած ըլլալով , հարկ կըհամարիմք մեծարգոյ Հայ հասարակութեան իմացնել , որ յիշեալ հաստատութիւնը այժմ Հայոց թաղին կեդրոնը իրէքծի Դատի թի տունը փոխադրուած է : Այս առթիւ կըփութանք նաև ծանուցանել , որ այսուհետև շարժութիւնը կ'ըստինքն ետք ժամ 1 քէն մինչև 4 ընթերցատան սրահը բաց է միայն իգական սեռին համար : Տնօրէն խորհուրդ ՋԱԵ ԸՆԹԵՐԸՍԱՆ Իլիւր , 5 Յունիս 18 8

ՁԱՆՐԱՆ ԵՆԻՔԻՔ
Չմիւսնիս , 10 Յունիս :

Քաղաքիս նորայրոց կարգին մէջ եթէ ունիմք նշանակութեան արժանի տեղեկութիւն մի տալու , այն է մարտիաց երևոյթը , որոնց անհուն քանակները ծածկած են դրեթէ բոլոր գաւառիս դաշտերը : անցեալ շաբթուանէ ի վեր քաղաքս ալ այցելեցին մի քանի անգամ , թէպէտ առանց նշանաւոր վնասու : Շատ տեղեր , ինչպէս կըկային թահէթալը կողմի զի զրացիք :

այնչափ խիտ ու թանձր է այս գաղթական միջատաց բազմութիւնը որ դժուարացուցած են հաղորդակցութիւնները , և խաշնարածք մերկ դեմին չեն գտներ որ իրենց խաշինքը արձեն : Յայտնի է որ բուսականաց ևս մեծ վնաս տրուած են , թէպէտև տակաւին յայտնի չէ նորա որքանութիւնը :

Մարդասպանութեան և գողութեան դէպքեր կը շարունակուին քաղաքիս մէջ , և երթալով մեզ կը մտնենան գողերը . կը վախնամք որ այցելութիւն մի ևս մեզ չտան , ինչպէս վերջին զիչերս մեր դրացոյն տունը մտած՝ թէպէտև մեծ վնասներ տուած չէին : Ուրիշ օր մի ևս կ'իւլ մահալէտի կոչուած թողը տուն մի մտած էին իրենց արհեստը բանեցընելու :

Վրացիքն անուն Հայ թերթին մէջ կըկարդանք , թէ յունիս 4ին ի Բ. Դուռն եղած պաշտօնէից ժողովոյն հրաւիրուել է նաև Համամճեան Սարգիս էֆէնտին , որ խարիճիէի առժամանակեայ խորհրդական է , և իրեն յանձնուել է օմանեան երեսփոխանաց կողմէ Գոնկէի ընթացից վերայօք քաջուած փակադրեալ հեռագիրներու լուծելու պաշտօնը :

Սահակ Ապրո էֆէնտի արտաքին գործոց նախարարութեան գերաթիւ էֆէնտի անուանեցաւ , փոխանակ Սագըլ Յովհաննէս էֆէնտիի , որ եղև անգամ Պետական խորհրդոյ :

Եպարդոտութեան թարգման Գրիգոր էֆ. վաճառականութեան և երկրագործութեան ժողովոյն անգամ անուանել է :

Վրացիքն ի լրոյ կըմանուցանէ , թէ Կ. Պոլսոյ Հայ ժողովուրդը շնորհակալութեան ուղերձ մի կըսարագրէ Անգղիոյ Վիկտորիա թագուհոյն և նորա կառավարութեան մատուցանելի ի փոխարէն համակրութեան , զոր ցոյց կուտայ նա առ օմանեան տէրութիւնն և ի մասնաւորի առ ազգն Հայոց :

Կրեաթի մահմէտականք 3000 չափ ստորագրութեամբ ալերապիր մի մատուցել են Բ. Դրան , բողոքելով յիշեալ կղզոյն Յունաստանի հետ միացընելու համար իրենց քրիստոնեայ հոյրենակցաց ըրած պահանջման դէմ :

Աղղային Սահմանադրութեան սարեղ արձի սովորական օմանախոսութիւնը այս տարի ևս ազգային հիւանդանոցին մէջ օրինաւոր կերպիւ կատարուելով , ըստ Հայրենիք լրագրի 50.000 չափ հասոյթ մի գոյացել է , յորմէ 20.000 չափ ծախան ելնելէն յետոյ 30.000 զուճար մի շահ մնացել է հիւանդանոցին :

Մայրաքաղաքի աղղային լրագիրը կըմտնուցանեն թէ Պէրլինէն առ Ս. Պատրիարքն հեռագիր քաջուել է , սրով կը յայտնեն խրիմեան և Խոյնէն սրբալան եղիսկոպոսաց յիշեալ մայրաքաղաքն համեմելին և տէրութեանց երեսփոխանաց , նոյնպէս և լրա Սալըզլըրիէ հետ տեսակցելնին :

Մարաշէն և Ջլլիմունէն աղղային Պատրիարքարան ուղղեալ գրիւր Չէրքէզնեբուն տեղացի Տաճկաց հետ միանալով ըրած խժգժութիւնները և վայրագութիւնները կըմանուցանեն և Պատրիարքարանի տնօրէնութիւնը կըլինի գրեն : Աղղային վարչութիւնը թագրիւր գըրէց առ Բարձրագոյն Դուռը :

Կըկարդանք դարձեալ , թէ ինուսի ժողովրդեան կողմէ պատգամաւորութիւն մի ներկայացել է Անգղիոյ դեսպան Պ. Լէլլըտի որ իրենց ան անելի ցաւոյ ու տառապանաց դարման ճարելու համար իւր տէրութեան գլխութիւնը ինդրէ , Դեսպանին տուած պատասխանը յայտնի չէ :

Մատիսի մէջ կըկարդանք , Վիսթերական զօրաց ընդհանուր ստրայակոյտի սպաններէն մին վերջին շոգենաւով Թըրիտանէ գնաց , ուստից ալ Պէրլին պիտի երթայ՝ պէտք եղած ժամանակ Հայաստանի վերայ տեղագրական տեղեկութիւններ տալու տէրութեանց խորհրդին :

Նոյնին մէջ կըկարդամք նաև , Անցեալները լուր տուած էինք թէ Բ. Դուռը Պետական խորհրդոյ անգամ Ալի Շէֆիք-Պէյն Հայաստան պիտի զրկէ Տէրսիմի լեբանց ֆիւրտիւրուն գործած աւարտութիւններն ու հա-

րատահարութիւնները քննելու և անոնց վերջ մը տալու պաշտօնով :

Այժմ կըլենք թէ Բ. Դուռն Ալի Շէֆիք-Պէյն տուած պաշտօնն աւելի ընդարձակել է՝ յատուկ յանձնաժողով մը կազմելով , որ Հայաստանի բնակչաց երեւելիներէն պիտի բաղկանայ , և որոյ անգամներէն մին է կարնոյ օմանեան երեսփոխան մեծա-Կիրակոս էֆէնտի Գազանճեան , որ քանի մ'օրէն Ալի Շէֆիք Պէյնի հետ ճամբոյ պիտի ելնէ մայրաքաղաքէս՝ Բ. Դրան կողմէ իրենց յանձնուելիք հրահանգներով :

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Բաժնակ . Գինը լաւ կըյառաջադիմեն . շարժուս 450 հակ վաճառեցաւ : Մեքենայուած մաքուր տեսակը 380—390 զուրուչի : Ասանալինը 365—375 զուրուչի կենդինարը :

Աֆիօն . Սոյն ապրտնաց գինըր գրեթէ մի և նոյն են , 7 կողով էլէլէ ըսուած տեսակէն , 3 կողով Աքէլիլի և 3 կողով Գարահիտարի ապրտնք ծախուեցան ներկայ շաբթուս մէջ 124 զուրուչի չէքին : Նոր ապրտնքէն 58 կողով միայն հասած են :

Փալամուտ . Անգղիոյ տեսակէն 500 կենդի նարի չափ ծախուած է 104 զուրուչի :

Ոչխարի բուրդ . 250 կենդինար անմաքուր բուրդ միայն վաճառեցաւ 295—310 զուրուչի :

ՓԱՆՈՒՅՈՒՄ

Իզմիրտէ Եուվան օղու խանը տեմէրէ մտրոն խանըն ետսի հիստէ իրկալարը իլէ տեօրք հիստէսի միւրեքարքիւարը մօնսիտէ Լեօկիտա Պայրաճի իլէ պիրատէրի մօնսիտէ Միրիլիտ Պայրաճի մանիլիտէն Զեքի սատէրտէ մուքիմ խիւտալէրտի գտէ Զովհաննէս Էֆենտիէ Ֆիւրուիս օլըմըր վէ իրպաքարիլի միւրաղըն պին սեքիզ էիւզ էեքմիլ սեքիզ սեքի ի իլլուայը ի պիրտարնուան իրկալարէն գիրք օլըման տեօրք հիստէքին թիրայարը մուճաիլէյն Զովհաննէս Էֆենտիէ այլա պուլըմըր օլըրընուան մարիլ պէլան խանըն մաղազալարընը թիրա իլէ բուրաճար օլան բալիլիլէր մուճաիլէյն Զովհաննէս Էֆենտիլիլէ հիստէքիլիլէ Էաքըլաճար օլան բօքքարօրը իլէն իլ . միրտէ սարիլէ թիւճճարի միւրեքարքանուան իսայեան հոճի Զակըր վէ հոճի Ստեփան պիրատէրէրէ միւրոճեք վէ պու հիստէքիլիլէ պիտիլիլէ թիրալըն տալիլէ անլիլէ թիւլիլէ կիլէմէրիլիլէ իլան օլընըր :

ՀԱՄԱՌՈՏ ԸՆԴՀ . ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԴՊՐՈՑԱՑ ՀԱՄԱՐ

Մ. Մամուրեան էֆէնտիի յօրինած և իրկիլի Տէտէեան եղբարց սպարանէն ի լրոյս բնօրոնուած սոյն գործին երրորդ մասը , այն է Միլիէն Դարու պատմութիւնը որ 508 երեսէ կըբաղկանայ , ի վաճառ հանուած է գին 4 Ֆրանք :

ՄԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Այս լրագիրը կրկու շարժը անգամ մը՝ շարժ օրը հրատարակելի : Տարեկան գինը 120 զուրուչի է որը զրամով , կանխիկ վճարելի : Դուրս երթալու լրագրոց ճանապարհի ծախքը՝ անօղին վերայ է : Ո՛վ որ կուզէ , կրնայ բաժանորդ գրուիլ Զմուռնիս՝ Արշալուսոյ գրուտունը , իսկ ուրիշ քաղաքաց համար , ահա կընշանակեմք լրագրոց մեծարգոյ գործակալաց անուանըր , որք են . կատանդնուպօլիս՝ Ս. Սալմաճեան էֆէնտի : Տնօրէն և Տէր Փունը լրագրոյն :

Աղէքսանդրիա՝ աղա Մկրտիչ Հալպլեան : Գոհնիլ՝ Իսկէնտէր աղա Մելիքեան : Յապլէ՝ աղա Միլօն Ս. Մուրատեան , փոխ-կիւպաճու Գեքմաիլոյ : Բէշէրսպօրիլ՝ Խաչատուր սարկա ագ Խոնթարեան Մոկուա՝ պարոն Զարմայր Մեքեանց : Հալպէ՝ Տ. Խաչահի քահանայ Եահէքիլեան : Կալկաթո՝ պարոն Մ. Խ . Յովակիմեան : Մատրա՝ պարոն Անդրէաս Սամ : Պաշալիա՝ պարոն Մանուկ Որդանեան :

Խմբագիր—տէր լրագրոց : Գ. — Պ. Պալլալէրէան : Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԵՍԼՈՒՍՈՑ